

KONCEPCIA DIDAKTIKY PEDAGOGIKY PRE STREDOŠKOLSKÝCH UČITEĽOV

Janka Bazáliková

Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského

Anotácia: Príspevok sa zaoberá niektorými poňatiami didaktiky pedagogiky a zmenami jej koncepcie.

Kľúčové slová: metodika vyučovania, predmetová didaktika, odborová didaktika, didaktika pedagogiky.

1. POŇATIE DIDAKTIKY PEDAGOGIKY

Vysokoškolská príprava stredoškolských učiteľov pedagogiky sa začína v roku 1946 na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity. Roku 1951 sa tu otvorilo štúdium *odboru pedagogiky a psychológie* a po prvýkrát bola zaradená do študijného plánu *metodika pedagogiky*. Po zániku Pedagogickej fakulty SU v roku 1953 sa učitelia pedagogiky od tohto roku vzdelávajú na Vysokej škole pedagogickej, na ktorej sa odbor pedagogika kombinoval s odborom psychológia ako učiteľské štúdium. Po zrušení Vysokej školy pedagogickej (v roku 1959) prechádza príprava učiteľov pedagogiky na filozofické fakulty a v súčasnosti aj na pedagogické fakulty.

V rámci programu prípravného učiteľského vzdelávania majú špecifické poslanie predmetové (odborové) didaktiky, ktoré sú integrálnou súčasťou prípravy na výkon učiteľskej profesie a sú najbližšie k praxi výchovy. Medzi tieto disciplíny

zaradujeme aj didaktiku pedagogiky. „Didaktiky zaoberajúce sa skúmaním a uplatňovaním zákonitostí učenia sa a vyučovania špecifických učebných predmetov sa označujú tradičným termínom „metodiky vyučovania predmetov“, alebo novšie pomenovanie „predmetové didaktiky“ a „odborové didaktiky“ (Švec, 1988, s. 140).

O vypracovanie koncepcie metodiky vyučovania pedagogiky v pedagogickej škole sa pokúsil J. Kopecký (1954, s. 16-18). Štruktúru metodiky pedagogiky stanovil takto:

1. Predmet, úlohy, základné pojmy a štruktúra metodiky pedagogiky. Súvislosť metodiky pedagogiky s inými vedami. Vedecký výskum v metodike pedagogiky.
2. Z dejín vyučovania pedagogiky na pedagogických školách.
3. Obsah vyučovania pedagogiky v pedagogických školách. Osnovy pedagogiky. Učebnice pedagogiky. Obsah mimotriednej práce v pedagogike.
4. Vzdelávací a ideovo-výchovný význam pedagogiky a jej miesto v sústave vzdelávania na pedagogických školách. Úlohy vyučovania pedagogiky. Zvláštnosti vyučovania pedagogiky.
5. Vyučovací proces a vyučovacie zásady v pedagogike, utváranie pedagogických pojmov.
6. Metódy a metodické prostriedky vyučovania pedagogiky.
7. Metódy skúšania a hodnotenia vedomostí žiakov v pedagogike.
8. Organizačné formy vyučovania.
9. Výchovná práca v pedagogike. Využitie výchovných prvkov v dejinách pedagogiky. Výchova mravných citov. Výchova vôle.
10. Požiadavky na učiteľa pedagogiky. Pedagogická príprava a zdokonaľovanie učiteľov cvičnej školy. Ďalšie štúdium učiteľov pedagogiky.
11. Organizácia a význam praxe na pedagogických školách.
12. Ďalšie vzdelávanie absolventov pedagogických škôl v pedagogike. Spolupráca učiteľov pedagogiky s inými inštitúciami.

Práci Kopeckého predchádzal výskum výučby na pedagogických školách a štúdium sovietskych diel (I. T. Ogorodnikova, S. G. Šapovalenka, E. I. Perovského a iných) a našich štúdií k problémom výučby pedagogiky.

V koncepcii metodiky pedagogiky J. Kopeckého sa odráža vplyv štruktúry metodiky E. I. Perovského, ktorá zahrňuje tieto oblasti: predmet metodiky, vzdelávací význam daného vyučovacieho predmetu, úlohy vyučovania, obsah, vyučovacie metódy a organizačné formy vyučovania v danom predmete. Kopecký štruktúru metodiky modifikoval so zreteľom na vyučovanie pedagogiky a rozšíril ju o problematiku osobnosti učiteľa, jeho vzdelanostnej kvalifikácie, o problematiku pedagogickej praxe v pedagogických školách a o iné otázky. Kopecký zaraduje do metodiky aj výchovné otázky, i keď E. I. Perovskij ich nepovažuje za organickú súčasť metodiky.

Podľa Kopeckého metodika ako veda skúma zákonitosti procesu vyučovania pedagogiky, „musí byť na patričnej teoretickej úrovni“ (s. 18) a nemôžeme ju obmedzovať na „praktické predpisy“. J. Kopeckého vysokoškolské učebné texty „Úvod do metodiky“ (1954, 1955) boli zamerané na výučbu pedagogiky učiteľov

stredných škôl. (Názvy metodík boli v 60. rokoch nahradené termínom špeciálne didaktiky. Metodika pedagogiky je dnes označovaná ako didaktika pedagogiky.)

Ďalšia monografická práca Didaktika pedagogiky vznikla roku 1990 v Prahe na Filozofickej fakulte KU. Autori A. Vališová, F. Singule a J. Valenta sa zamerali na tri základné okruhy problémov:

1. Didaktika pedagogiky ako vedný odbor a jej história, jej predmet, ciele, úlohy, metodologické východiská teórie i vedeckého výskumu a jej vzťah k iným vedám.

Pedagogika ako vyučovací predmet na stredných školách – súčasný stav výučby pedagogiky v našich stredných školách i v zahraničí.

2. Špecifiká výučby pedagogiky v strednej pedagogickej škole – základné prvky systému výchovno-vzdelávacieho procesu v tomto druhu strednej odbornej školy.

Úlohy didaktiky pedagogiky sú tu (Vališová, Singule a Valenta, 1990, s. 8, 1995, s. 312) naznačené takto:

- a) formuluje poznávaciu, formatívnu a inštrumentálnu funkciu vyučovacieho predmetu pedagogika,
- b) objasňuje postavenie pedagogiky v systéme školskej výučby,
- c) rozširuje skúmanie špecifických cieľov a úloh predmetu pedagogika,
- d) vymedzuje obsah vyučovania pedagogiky,
- e) rozpracováva metódy, metodické prostriedky a organizačné formy výučby“.

V porovnaní s metodikou pedagogiky J. Kopeckého táto práca podáva komplexnejšie poňatie cieľov, obsahu, procesu výučby, metód výučby, organizačných foriem výučby, materiálno-technických prostriedkov výučby a osobnosti učiteľa pedagogiky. Rozsah problémových okruhov je rozšírený, napr. o problematiku trendov vo vyučovaní pedagogiky v zahraničí, o problematiku špecifikácie cieľov výučby pedagogiky, o didaktickú analýzu učiva, aktivizujúce metódy výučby, učebné úlohy a ich využitie vo výučbe pedagogiky.

Monografická práca zameraná na výučbu pedagogiky stredoškolských učiteľov bola určitým „posunom“ v oblasti didaktiky pedagogiky, ktorá je u nás ešte len v začiatkoch.

Roku 1993 významnejšiu koncepciu didaktiky pedagogiky podáva práca J. Šturmu, ktorá obsahuje päť kapitol:

1. Didaktika pedagogiky a jej problémy.
2. Didaktika pedagogiky ako vyučovací predmet.
3. Všeobecné problémy šírenia pedagogických poznatkov, spôsobilostí a postojov.
4. Prostriedky, formy a metódy šírenia pedagogických poznatkov – pedagogické dokumenty, osnovy, učebné texty, mikrovyučovanie, plánovanie výučby a vzdelávacích akcií, učiteľ a vzdelávateľ pedagogiky.
5. Námety k cvičeniam a úlohy z didaktiky pedagogiky.

V porovnaní s predchádzajúcimi prácami Šturmová Didaktika pedagogiky nie je určená len na výučbu pedagogiky budúcich učiteľov stredných škôl, pretože

zmeny v spoločenskej makroštruktúre i mikroštruktúre po roku 1989 podnietili vznik nových inštitúcií, nových povolání ap., v ktorých sa budú vyžadovať poznatky o výchove. Tieto poznatky sa budú využívať v najrôznejších sférach života spoločnosti, čím sa rozšíri oblasť užívateľov pedagogických poznatkov. Didaktika pedagogiky presahuje vo svojej pôsobnosti oblasť školského vzdelávania a vstupuje do ďalších oblastí.

Zo stručného prehľadu poňatí didaktiky pedagogiky vidíme, aké boli a sú prístupy teoretikov ku koncepcii didaktiky pedagogiky.

Didaktika pedagogiky – špecifická pedagogická disciplína – je u nás, ale i v zahraničí málo rozpracovaná v porovnaní s inými predmetovými (odborovými) didaktikami.

2. ZÁKLADNÉ PROBLÉMOVÉ OBLASTI DIDAKTIKY PEDAGOGIKY

Predmetovým (odborovým) didaktikám sa spočiatku prevažne prisudzovala aplikačná funkcia. *Aplikačné poňatie* chápalo predmetovú didaktiku len ako konkretizáciu všeobecnej didaktiky vo výučbe príslušného školského predmetu.

Novšie poňatie prisudzovalo predmetovým didaktikám *integračnú funkciu*, „lebo integruje v sebe rôznorodé disciplinárne poznatky (gnozeológia), hodnoty (axiológia), spôsoby činnosti (praxológia) a jazykové znaky (semiológia) do svojského neamorfného celku s jemu vlastnou štruktúrou a funkciou transdisciplinárneho systému, tesne spätého so spoločenskou praxou“. (Š. Švec, 1988, s. 148)

Ide o interdisciplinárny charakter predmetových didaktík v širokom spektre vied, ktoré sa zaoberajú výučbou (psychológia, filozofia, sociológia a ďalšie vedy).

V súčasnosti sa čoraz viac zdôrazňuje *komunikačné poňatie* predmetových (odborových) didaktík. V poňatí niektorých teoretických pedagógov (J. Brockmeyerová-Fenclová, V. Čapek a J. Kotásek 2000) je vedeckým predmetom odborovej didaktiky celý komunikačný proces v príslušnom odbore. „Východiskom komunikačného procesu v príslušnom odbore je odbor sám, jeho ťažiskom je proces vyučovania –učenia sa a jeho cieľom odborové vzdelanie jednotlivca, zmeny v jeho vedomí a konaní, i vo vzdelaní celej spoločnosti“ (s. 31).

Autori predkladajú všeobecnú teoretickú koncepciu odborovej didaktiky a jednotlivé problémové okruhy:

1. Vzdelávacia dimenzia odboru, jeho štúdium z hľadiska komunikácie.
2. Didaktický systém odboru v jeho odborovej, psychodidaktickej, autobiografickej a sociálnej podmienenosti. Vlastná transformácia odboru do didaktického systému.
3. Projekt výučby v odbore a sústavy jeho výučbových prostriedkov ako konkretizácia didaktického systému. Transformácia didaktického systému do učebných plánov, osnov, učebníc a ďalších prostriedkov a pomôcok.
4. Výučbový proces odboru ako interakcia medzi vyučujúcim, učiacim sa a vzdelávacími obsahmi. Transformácia didaktického systému a výučbového pro-

jektu do procesu vyučovania a učenia, utváranie vedomostí, postojov a spôsobilostí učiacich sa.

5. Výsledky výučby v odbore, ich zisťovanie, meranie a hodnotenie. Pôsobenie výučby na vedomosti, spôsobilosti a osobnosť učiaceho sa, spätná väzba k vyučujúcemu, ale i vyhodnocovanie projektu i procesu výučby v odbore.

6. Uplatnenie vzdelania v odbore mimo vzdelávacej sféry. Transformácia odborového vzdelania do životných a spoločenských situácií. Vzťah odboru i výučby a spoločenskej sféry (2000, s. 32-34).

Vymedzenie štruktúry odborovej didaktiky z hľadiska didaktickej komunikácie príslušného odboru môže byť podnetom pri konštituovaní didaktiky pedagogiky.

Podľa nášho názoru môžeme v zhode s *inovačným poňatím didaktiky* u Š. Šveca (1988, s. 147-148) vymedziť tieto okruhy problémov didaktiky pedagogiky:

- a) Transformácia pedagogickej vedy do didaktického systému, a to do študijnej disciplíny na vysokej škole a učebného predmetu v strednej škole.
- b) Štúdium spoločenských požiadaviek na úroveň výkonu súboru povolani daného odboru (napr. učiteľstvo pre materské školy a vychovávateľstvo).
- c) Poňatie pedagogiky ako vyučovacieho predmetu. Štruktúra všeobecných a špecifických cieľov výučby. Problematika obsahu výučby.
- d) Skúmanie a uplatňovanie zákonitosti plánovania a organizovania procesov výučby v predmete pedagogika z hľadiska metód, komunikačných médií a organizačných foriem výučby v škole a mimo školy.
- e) Skúmanie cieľových programov vo všeobecnovzdelávacom alebo odbornovzdelávacom predmete pedagogika.
- f) Výsledky výučby pedagogiky a ich vyhodnocovanie.
- g) Zdokonaľovanie systému vzdelávania učiteľov pedagogiky.

Vymedzenie základných oblastí didaktiky pedagogiky je len začiatkom riešenia zložitej problematiky. Kľúčovým problémom je transformácia pedagogickej vedy do didaktického systému za súčasných podmienok a s tým súvisí celý rad otázok, napr.: „Ktoré poznatky integrovať do vznikajúcej teórie didaktiky pedagogiky? Ako štruktúrovať pedagogické vedomosti a spôsobilosti v pedagogickej príprave?“ a iné. Tieto otázky sú koncepčného charakteru a majú zásadný teoretický a praktický význam.

ZÁVER

Náš príspevok poskytuje prehľad o prístupe niektorých autorov k didaktike pedagogiky. Didaktika pedagogiky je konštitujúcou špecifickou pedagogickou disciplínou. V súčasnosti mimoriadne treba v nej rozvíjať základný výskum a nové prístupy k rozpracovaniu vlastnej teórie i metateórie.

LITERATÚRA

- BROCKMEYEROVÁ-FENCLOVÁ, J., ČAPEK, V., KOTÁSEK, J. 2000. Oborové didaktiky jako samostatné vědecké disciplíny. In *Pedagogika*, roč. 50, č. 1, s. 23-37.
- KOPECKÝ, J. 1954. *Úvod do metodiky pedagogiky*. Praha : SPN. 199 s.
- KOŤA, J., VALIŠOVÁ, A. 1995. Didaktika pedagogiky – opomíjená vědní disciplína? In *Pedagogika*, roč. 45, č. 4, s. 309-317.
- ŠTURMA, J. 1993. *Didaktika pedagogiky*. Hradec Králové : Nakladatelství Gaudeamus. 97 s.
- ŠVEC, Š. 1988. *Didaktika I*. Bratislava : Univerzita Komenského, 170 s.
- VALIŠOVÁ, A., SINGULE, F., VALENTA, J. 1990. *Didaktika pedagogiky*. Praha : Univerzita Karlova. 181 s.

Resumé

Concept of pedagogy didactics for high school teachers

Janka Bazáliková

*Department of Pedagogy, Faculty of Arts and Humanities of Comenius University
in Bratislava*

The contribution describes certain approaches of pedagogy didactics and its conceptual changes. Didactics of pedagogy is the constitutional and specific discipline of pedagogy. At present it is extraordinarily necessary to develop basic research and new approaches to elaborate the theory and metatheory itself.

Adresa:

PhDr. Janka Bazáliková, CSc.
Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského
Gondova 2, 818 01 Bratislava I
e-mail: kp@dphil.uniba.sk, tel. +421 02-59339477

ODPORÚČANIA PRE ROZVOJ PRAXE A TEÓRIE ODBOROVÝCH DIDAKTIK

1. Účastníci vedeckej konferencie vyjadrili absolútnu zhodu v akútnej potrebe zriaďiť čo najskôr fakultnú cvičnú školu.
2. Účastníci sa tiež zhodli v požiadavke koncepcne a programovo korelovať, koordinovať a zosúladiť priebežnú a súvislú pedagogickú prax študentov učiteľstva v obidvoch aprobačných predmetoch, a to v záujme zlepšenia úrovne vstupnej spôsobilosti učiteľského profesionála. Odporúčajú stanoviť celofakultný termín súvislej pedagogickej praxe.
3. Ako tretiu prioritu účastníci svorne navrhovali neodkladnú potrebu zriaďiť spoločnú učebňu odborovej didaktiky s technicky najnovším hardvérom a softvérom i kurzvérom, ktorá umožní neučiť technicky zaostalo, ale na mieru doby znalostnej spoločnosti (Katedra pedagogiky FiF UK v spolupráci s odborovými didaktikmi je ochotná vypracovať ideový projekt takejto učebne odborovej didaktiky).
4. Odporúčajú dekanátu zväčšiť časovú dotáciu pre odborové didaktiky a pre súvislú pedagogickú prax vo fakultnej ponuke programu pedagogickej prípravy perspektívnych učiteľov.
5. Na tomto podujatí (prvom svojho druhu v SR) vyjadrili konsenzus v potrebe pravidelne stretávať sa a oboznamovať sa navzájom o pokroku v jednotlivých didaktikách humanitných odborov.
6. Na najbližšom stretnutí odborových didaktikov by sa mohol prerokovať inovovaný cieľový program učiteľstva humanitných odborov (t. j. tzv. kurikulum, menovite model absolventa, študijný program, sylaby kurzov, učebné texty), a to na základe koordinácie poznatkovej štruktúry jadrových kurzov magisterského programu učiteľstva.
7. Odporúčajú dekanátu zaangažovať príslušné odborové katedry s programom učiteľstva na reflexii o udržaní miery záujmu uchádzačov o štúdium učiteľstva v kontexte konkurenčného prostredia vzdelávacieho a pracovného trhu.
8. Odporúča sa dekanátu konzultovať s rektorátom potrebu zriadenia Strediska didaktického (resp. edukologického) výskumu a vývoja UK, keďže Slovensko nemá žiaden vedecký ústav v SAV, žiaden vedeckovýskumný ústav v rezorte škol-

stva a žiaden rezortný ústav štandardnej evalvácie kvality a efektívnosti školovania a národného vzdelávania, čím sa nemôže v tomto zreteli stať partnerom krajín EU (Katedra pedagogiky FiF UK je ochotná vypracovať ideový koncept Strediska).

9. Odporúča sa finančne a organizačne podporiť katedry s programom dištančného štúdia.

16. februára 2005

Štefan Švec a Janka Bazáliková